

האם ההפרטה בחינוך תקרב את הפריפריה הישראלית ל-OECD

פרוטוקול הדיון במתכונת שולחן עגול

24 בנובמבר 2010

משתתפים:

ד"ר יוסי דהאן	ד"ר חיים אילוז-איילון
פרופ' אורית איכילוב	עו"ד נוגה דגן-בוזגלו
מר אבי קמינסקי	מר קובי עמר
ד"ר מוחמד איבדח	
מר מוחמד שוהאנה	

יוסי דהאן: ערב טוב לכולם. אני רוצה להודות לכל אלה שהביעו את נכונותם להשתתף וגם הגיעו. נייר העמדה הזה, הוא נייר העמדה השני, שמרכז "אדווה" מוציא, בסיועה הנדיב של קרן רוזה לוקסמבורג. זהו מחקר שני מאוד מקיף ואם מחברים את שני המסמכים, אנחנו מקבלים תמונה מאוד מקיפה, מאוד מפורטת של מערכת החינוך. אני לא חושב שיש מסמך אלטרנטיבי המציע תיאור של מערכת החינוך, כפי שהיא פועלת היום, על המורכבות שלה והתמונה די עגומה. האמת היא שהמסמך הוא די מייאש, אבל אנשים שמעוניינים בשינוי חברתי צריכים להסתכל על העובדות ולנסות להבין את המציאות שאותה אנחנו רוצים לשנות. אספר סיפור קטן. המסמך הזה מדבר על הפרטה, והשבוע ניתנה החלטה של ועדת הערר (הפועלת על פי חוק הפיקוח על בתי ספר) לגבי בית

ספר פרטי (חברותא), שמבקש גם להכיר בו על פי חוק הפיקוח כבית ספר פרטי, גם להכיר בו כמוסד שאינו רשמי וגם לקבל מימון של המדינה. כך המדינה בעצם תממן את החינוך הפרטי. הדוגמא הזו היא דוגמא מלמדת, בשל הקיצוניות שלה וגם בשל ההתרסה שלה - האנשים האלה הקימו את בית הספר כאלטרנטיבה לחינוך הממלכתי.

המושג הפרטה הוא מושג מסגרת. בדרך כלל צריך להבחין לפחות בשלושה מובנים מרכזיים של הפרטה, האחד - מימון, מי מממן את החינוך במדינה. במדינה דמוקרטית, אני חושב שעל זה יש קונצנזוס, ממילטון פרידמן ושמאלה, המדינה צריכה לממן חינוך. אפילו אנשים שהם ימניים מבחינה כלכלית - חברתית סבורים כך גם בגלל שיש אינטרסים של ילדים שמעורבים כאן, גם בגלל מה שמכונה החצנות, הנזקים שייגרמו אם המדינה לא תממן את החינוך. בתחום המימון ההפרטה מתבטאת בכך שהמדינה פחות ופחות מממנת, כפי שמתעדים מסמכי מרכז אדוּוָּא. ההוצאה הציבורית קטנה וההוצאה הפרטית גדלה. הוצאה פרטית, כלומר בעיקר הורים. מובן שני של הפרטה, זה העניין של אספקת שירותים ועל כך מרחיב המסמך הנוכחי. המדינה לא מספקת את השירות, היא מממנת אותו באופן חלקי ומי שמספק אותו זה מגוון רחב של גופים, מגופים עסקיים וגופים בחברה האזרחית. המובן השלישי של הפרטה, זה המובן של הכנסת מנגנוני שוק וכללי תחרות לתוך תחום החינוך. החל ביצירת תחרות באמצעות מדיניות של פתיחת אזורי רישום ועד אימוץ אידיאולוגיה ושיטות

ניהול, מה שמכונה בשפה סוציולוגית מנג'ריאליזם. הכוונה היא להעביר את החינוך טראנספורמציה כך שהוא יתנהל על פי אותה תרבות ועל פי אותן שיטות ניהול שתאגידים כלכליים מתנהלים. אני חושב שכל האספקטים האלה מכוסים בשני ניירות העמדה. שני המובנים - השני והשלישי - של הפרטה, מתוארים כאן במסמך הזה שעומד לפנינו.

זימנו לכאן אנשים מתחומים שונים, מייצגים גופים שונים, חלקם ציבוריים, חלקם ציבוריים מדינתיים, חלקם מהאקדמיה, חלקם מהעמותות שמנהלות מוסדות חינוך לדיון.

אני פונה לפרופסור איכילוב, שהוציאה לאור לא מזמן ספר העוסק בנסיגה מהחינוך הציבורי וקובץ מאמרים שהיא ערכה, שעוסק בהפרטת החינוך. אורית לקחה חלק במאבקים לאורך השנים בעניין הזה, ככה שקולה הוא לא רק קול אקדמי, הוא גם קול חברתי כלכלי. והשאלה שלי: באיזה מובן בעצם מתבצעת כיום הפרטה וכיצד המדינה רואה את עצמה בתהליכים האלה? מה התפקידים החדשים שהיא מקצה לעצמה יחסית לתפקיד המרכזי שלה בעבר בתחום החינוך?

אורית איכילוב: התמיכה בחינוך הציבורי נעשתה אופנתית מאוד

לאחרונה ופתאום כולם רוצים להיות "חברתיים", גם שר החינוך. עם זאת אין, לצערי, רמיזות מצד שר החינוך על כוונתו לשנות את מדיניות הפרטת החינוך של משרדו והוא מדבר על הפרטה כאילו היא פגע טבע ולא מעשה ידי אדם ותולדה של מדיניות. יש להזכיר שהפרטה מתרחשת לא רק בחינוך. אנחנו נמצאים היום

בעיצומו של מאבק על הגדרתה של האחריות הציבורית וגבולותיה, דהיינו, אחריות המדינה כלפי אזרחיה. ממה מורכבת הליבה השלטונית? מהו אותו גרעין של אחריות ציבורית, שלמדינה אסור להתנער ממנו, או להעבירו בדרך של האצלה, מיקור חוץ, לידי גוף הפועל לשם רווח וגם לא לידי גוף הפועל שלא למטרות רווח. שאלת גבולות האחריות הציבורית עלתה על סדר היום הציבורי בעתירה שהוגשה לבג"ץ נגד בנייתו והפעלתו של בית כלא ע"י זכיון פרטי הפועל לשם רווח. לגבי הפרטה בחינוך, הגבולות פרוצים והחינוך הציבורי הולך ומצטמק. משרד החינוך הופך לגוף צנום, שאמור לקבוע מדיניות ולפרסם מכרזים כדי להעביר לזכיינים רבים מתפקידיו. משרד החינוך אמור גם לפקח, וזו מטלה שמעולם לא הצטיין בה. הפרטה בחינוך מייצגת את התנערותה של המדינה מאחריותה לחינוך. בספר בעריכתנו, "הפרטה ומסחור בחינוך הציבורי בישראל", נכללים ציטוטים מדבריו של זלמן שזר שהיה שר החינוך הראשון ולימים גם נשיא המדינה. אני מבקשת לצטט לפניכם מדבריו כדי להדגים ולהמחיש את השוני בגישה למהות החינוך אז והיום. בשנותיה הראשונות של המדינה ניצב החינוך בפני בעיות מורכבות. המדינה קלטה עולים, גם ילדים עולים, במספרים שעלו על אלו של האוכלוסייה הקולטת. מערכת החינוך צריכה הייתה להתרחב מהר מאוד ולתת מענה לכולם, ולא עשתה את זה תמיד בהצלחה יתירה, אם כי בהצלחה בהחלט מרשימה. אני רוצה להביא בפניכם מעט מרוח הדברים של אז. למשל, במהלך חקיקתו של

”חוק לימוד חובה-1949” הביעו חברי הכנסת צער על כך שבגלל העדר משאבים יחול החוק רק על שמונה כיתות. השאיפה הייתה לאפשר לכל הילדים, מהגיל הרך ועד סוף בית הספר התיכון ללמוד במימונה המלא של המדינה. מחויבות המדינה כללה, מעבר למימון החינוך על פי חוק לימוד חובה, גם דאגה לבריאות התלמיד והזנה, תחומים שכיום הם מופרטים. בתש”י, חרף המצב הכלכלי הקשה ומשטר של קיצוב, קיבלו חמישים אלף ילדי בית ספר חלב וקקאו, וכעשרים וחמישה אלף תלמידים קיבלו ארוחות חמות. השאיפה הייתה להגיע, עוד בתש”י למאה אלף ילדים מקבלי חלב ולחמישים אלף ילדים מקבלי ארוחה חמה. כשהגיע זמן שזר לכנסת להציג את תקציב משרדו הוא לא היה צריך להתנצל, לא אמרו לו שההענקה לתלמידי ישראל היא מהלך פופוליסטי, לא ביקשו ממנו להצביע על מקורות מימון או לבקש את הסכמת משרד האוצר. השר אומר בכנסת: ”לקראת העשור השלישי מביא משרד החינוך נדוניה לימודית חינוכית, שהיא מעבר לתוכנית הלימודים. כוונתי למסכת מסועפת של מסגרות ופעולות המכוונות להרחבת האופקים ... להעמקת הכרתו האזרחית והלאומית והכלל אנושית של התלמיד”. פעילויות אלו מקיפות שיעורי חברה, מסיבות שנתיות ורשימה ארוכה מאד של פעולות. להערכתי, היום לא היה עובר בכנסת חוק לימוד חובה בשל העלות שלו, עלות אדירה. דווקא אז, כשהמדינה הייתה במצב כלכלי מאוד קשה, החוק יושם בתוך שלוש שנים. זאת הייתה רוח הדברים אז. כיום המדינה מתנערת מאחריותה לחינוך

והשיקולים המרכזיים אינם שיקולים חברתיים, אינם שיקולים פדגוגיים, אינם שיקולים ערכיים, אלא שיקולים כלכליים. גם החינוך גויס לשרת בעיקר את כלכלת השוק, וזה היעד המרכזי שלו ומה שמוערך ונחשב. מערכת החינוך ותכני החינוך בנויים כתאגיד. המנהלים הם מנכ"לים, המורים חלקם עובדי קבלן. יש כאן הפיכה של מערכת החינוך ממערכת שבמרכזה עמד התלמיד, שבמרכזה עמדו ערכים חברתיים, למערכת שמושלת על אתוס אחר, אתוס "השוק". לא נעשה אידיאליזציה לעבר, הוא לא היה מושלם, היו הרבה מאוד פגמים. אבל לפחות היו כוונות טובות והדברים נעשו ברוח אחרת, לא כפי שהדברים נעשים היום. המצב הנוכחי חמור מאוד בעיני, ויש לזה מחיר כבד מאוד מכל הבחינות. וכרגיל, מי שנושא במחירים החברתיים, הם בעיקר הפריפריה. גם מעמד הביניים יוצא חבול, אבל הפריפריה, נושאת במחירים הללו בצורה הרבה יותר מאסיבית מזו של כלל האוכלוסייה.

יוסי דהאן:

תודה אורית. אני רוצה לשאול את מר אבי קמינסקי, שהוא ראש איגוד מחלקות חינוך בשלטון המקומי. הרשויות המקומיות נמצאות באיזה סיטואציה פרדוקסאלית, להבנתי. מצד אחד, חלק מהן לפחות שותפות להפרטה, כי הן מפריטות שירותי חינוך. לפני כחודש פנו אלי כמה אנשים בהצעה להצטרף ליוזמה של רשת חדשה שהולכת לקבל ממשרד החינוך, לא בית ספר אחד, אלא מאה עשרים בתי ספר. אחד הדברים שהם אמרו לי שהרשויות המקומיות, בעיקר החלשות, מתחננות שאנחנו ניקח את בתי הספר האלה. מצד שני, הרשויות המקומיות, הם גם הנפגעות של

התהליכים הללו. אני חושב שהזכרנו את הדוגמא של חברותא. מוסדות כמו "חברותא" או מוסדות אחרים, שואבים את התלמידים מהמעמד הבינוני גבוה, הם משאירים מאחוריהם אדמה חרוכה מבחינת התלמידים שנשארים מאחור. איפה אתם עומדים בתוך הסבך הזה?

אבי קמינסקי: קודם כל השלטון המקומי הוא לא מקשה אחת. הוא כולל

הרבה מאוד סוגים של רשויות, סוגים שונים של אפשרויות, סוגי אוכלוסיה שונים במועצות אזוריות מקומיות קטנות גדולות ובעיריות. באמת הבעיה היא בעיה מרכזית של השלטון המקומי כיוון שאין בסיס איתן לשלטון המקומי. גם רשויות חזקות נפגעות לפעמים מאותם קיצוצים שרשויות המדינה עושות. אני יכול לתת דוגמא אחת לפחות. לפני ארבע חמש שנים התקבלה החלטת ממשלה לפיה מקצצים שלושה עשר אחוז מתקציבי עובדי המנהלה שמועברים לרשויות המקומיות. ואני והתקציב הדל שלי הראיתי איך מיליון שקל עוברים מתקציב פעולות, לתקציב קשיח של שכר. פתאום לא יכולתי לתת תשובות לצרכים שעלו באותה רשות. דבר נוסף, בשורה התחתונה התושב מכיר את הרשות המקומית. הוא לא מכיר את המשרד, לא מכיר את הפיקוח. הוא מכיר את ראש הרשות שנבחר בבחירה אישית ובא לראש הרשות בכל דבר ועניין. רשויות חזקות עושות את מה שצריך לעשות. הן מתקצבות הרבה מעבר לתקציבי המדינה ונותנות את התשובות. רשויות חלשות נפגעות, זה בדיוק שאלת הפריפריה בעניין הזה.

יוסי דהאן: איך אתה רואה את העניין של הפרטה?

אבי קמינסקי: אני רואה את הדבר כבעייתי מאוד, ואני חושב שהמדינה

מחויבת לחזק את אותן רשויות חלשות, לתת להן סל בסיס מסוים ולהוסיף על זה. אני לא רואה את נושא ההפרטה בחיוב, ההפרטה מקשה על הרשויות הפחות חזקות. אבל כשרשות נמצאת בקשיים והתושבים מגיעים אל ראש הרשות הוא צריך לפתור את הבעיות. ואולי כשהוא פונה לרשת או למיזם כזה או אחר שנפתח, הוא נותן לעצמו תשובה זמנית, שהיא לא נכונה, אבל נותנת לו רגע מסוים שקט.

יוסי דהאן: אני רוצה עכשיו לפנות למר מוחמד שוהאנה, יושב ראש וועד

הורים יישובי בגילגוליה, ולד"ר מוחמד איבדח מנהל אקדמי במכללת סכנין. אני לא כל כך הכרתי לעומק את מערכת החינוך הערבית ולאחרונה קראתי כמה מאמרים על ההפרטה בחינוך הערבי. אחד הדברים שהדהימו אותי זה שמערכת החינוך הישראלית היא יחסית ריכוזית לעומת מערכת החינוך הערבית. תהליכי ההפרטה שקורים במערכת הערבית הם תהליכים מואצים. חוקרים כמו ד"ר איימן אגברייה, ד"ר מוחמד מסלחה, מתעדים תהליך מאוד מואץ של הפרטה, כאשר מי שנהנה מההפרטה הזאת זה בדרך כלל המעמד היותר מבוסס. איך אתם רואים את העניין הזה?

מוחמד איבדח: אני חושב שנקודת המבט הראשונה היא מה נתן חינוך

הציבורי ואז ניכנס לנושא ההפרטה. מטרות החינוך הציבורי זה למעשה מתן שוויון הזדמנויות לכל התלמידים, מצד שני גם חינוך ערכי חברתי מסוים. בחינוך הערבי, במיוחד, סמכו באמת על

אותם המוסדות הפרטיים, שהם באמת המוסדות שהובילו את החינוך ברמה הגבוהה, עוד לפני קום המדינה, אותם בתי ספר של הכנסיות. מקום המדינה התלבטו מה לעשות עם החינוך הערבי, האם לשייך אותו לחינוך הציבורי? האם להשאיר אותו כאיזושהו חינוך נפרד ולמנות מעליו איזושהו אפוסטרופוס שיכול לטפל? מצד אחד, כן רצו להפריט, מצד שני, כן רצו פיקוח חזק על המערכת. זה יצר איזושהי בעיה מבחינת האוכלוסייה. בתור אדם ערבי, שמעוניין לחנך את הבנים שלי כמו שצריך בעידן הזה, מצד אחד טוב לי, אישית, שבאמת תהיה מערכת חינוכית ציבורית, שבאמת שוויונית לכולם. אבל במערכת החינוך הציבורית ששלטה עד לפני מספר שנים, עד העשור הנוכחי בו באמת התחיל העניין הזה של ההפרטה, היה פער אדיר בין מה שהמדינה נותנת לתלמיד בבית ספר ישראלי, לעומת מה שהיא נותנת לתלמיד בבית ספר ערבי. גם היום הפער קיים. אם הפער הזה הוא כל כך גדול, אז אני לא יכול לבוא ולהגיד "אני בעד החינוך הציבורי", כי החינוך הציבורי לא נותן לי, לא ייתן לילדים שלי, מענה טוב, לא נותן את המרכיב העיקרי של החינוך הציבורי, שזה שוויון כלכלי וחברתי בין כל התלמידים. לכן המפלט שלי זה באמת לחפש איזושהי מסגרת פרטית של חינוך, כי אולי שם, המצוינים שבין הילדים שלנו, יכולים לצעוד קדימה ולהוביל את החברה שלנו למקום טוב יותר.

יוסי דהאן: זו נקודת מבט של הורה, אבל מה נקודת המבט שלך כאיש חינוך?

מוחמד איבדח: נכון. כמובן שאני גם במכללה להכשרת מורים, אנחנו גם מכשירים מורים לעבודה, אנחנו רוצים שיעבדו עם כל

האוכלוסייה ועם כל התלמידים מכל הרמות, וגם עם חתכים סוציו-אקונומיים שונים, ובלי שום הבדלים, לתת הזדמנויות כולם. אז מהצד הזה למעשה, אנחנו רוצים שהמורים שילמדו בבית הספר יהיו המורים הטובים ביותר. לכאורה, למערכת החינוך הציבורית אפשר להכניס את המורים הטובים ביותר כי במערכת פרטית, השיקולים הם באמת כלכליים ושיקולים זרים, לא תמיד בוחרים את המורים הטובים ביותר. קשרים יותר חשובים מאשר כישורים. כל החוקרים, גם מחקרים של אימן וגם של אחרים, מדברים על כך שהניהול של מערכת החינוך הציבורית במגזר הערבי הוא ניהול לא טוב. זהו ניהול שהקו המנחה שלו זה רק שליטה, שליטה ברמה של פיקוח, ברמה של החלטה מי ילמד ומי לא ילמד לא על סמך זה שהוא מורה טוב, לא על סמך זה שהוא מחנך טוב, אלא על סמך כמה הוא באמת נאמן למפקח הזה, למחוז הזה, למשרד החינוך הזה, לשלטון הזה, לממשלה הזאת. לכן זה מוביל אותנו עוד פעם למצב, שגם בבחירה של המורים, אנחנו לא בוחרים את המורים הטובים לחינוך הציבורי וזה יוצר בעיה. לעומת זאת, חלק מהמוסדות שבחינוך הפרטי מנצלים את העניין הזה, כדי לקפח אותם מורים שנקלטים במוסדות שלהם, הם לא נותנים את הזכויות על פי ההסכמים הקיבוציים. חלק מהמורים שעובדים בחינוך הפרטי עובדים כעבדים שם. חלקם, בחלק מהמוסדות, כי אין ברירה. כולנו יודעים שיש הצפה של מורים. יש כששת אלפים, שמונת אלפים מורים עודפים במגזר הערבי שמחפשים עבודה. אין להם

פרנסה ולכן הם נאלצים לעבוד גם בתנאים פחותים. לגבי המרכיב השלישי של מטרות החינוך הציבורי - ערכים חברתיים, אם המדינה לא תסכים להבין שהערכים החברתיים שלנו הם קצת שונים, בחלק מהדברים, ממה שמקובל בחברה הישראלית, יש להם בעיה. אי אפשר לחנך את כל האוכלוסייה הערבית, כמו שממשלה כזאת או אחרת רוצה. יש אומנם ערכים אוניברסאליים, אבל עדיין יש ערכים ייחודיים לאוכלוסייה הערבית ואם המערכת הציבורית לא מאפשרת את הדבר הזה, וזה משהו חשוב לי, כי אי אפשר לחנך בלי ערכים, אז באמת במקרה הזה, אני אחפש את המפלט שלי בחינוך הפרטי.

מוחמד שוהאנה: אני רוצה להתחיל לספר איך הגיעו הרשתות אלינו. היו בעיות בכפר, ובעיות בין מנהל בית הספר למועצה. אז מנהל בית הספר הלך והביא רשת פרטית וסגר איתם חוזה מסוים יחד עם עסקה בשבילו. ראש המועצה הוא חלש, יש מסביבו חברי מועצה, כשהם שמעו על דבר, הם רצו להביא חברות אחרות כדי להעניף את מנהל בית הספר שכאמור היה מסוכסך עם המועצה. מי הקורבן של כל זה? הילדים. בעבר היה ראש מועצה חזק, באו רשתות והציעו לו לקחת את בית הספר. באתי גם אני וישבתי איתו, שאלתי אותו על התנאים, הראיתי לו כתבות בנושא. הקשיב לי והשתכנע שאיננו רוצים רשתות. היו כמה רשתות שפנו, כאילו שזה מבצע. רשת הולכת ורשת באה, יש פה כסף, זה לא לטובת התלמיד, זה לטובת הכיס. ראש המועצה הקודם גירש

אותם, בא ראש המועצה הזה, כבר יש לו בעיה, הוא רוצה קואליציה. הקואליציה לוחצת עליו, אין לו אופי חזק, הלכו חברי הקואליציה והביאו רשת אחרת. אני קראתי את כל החוזים שלהם. התנאי ראשון היה להעיף את מנהל הבית ספר.

את ההפרטה בשנה שעברה אנחנו ההורים מנענו בכוח. כך גם לפני שנתיים. עכשיו הקימה אצלנו מכללת סכנין מגמה של תלמידים חלשים, חלשים מאוד. מה היא יכולה לעשות איתם? שכרו בית ספר, שזה בעצם בית, בן כמה קומות שאין בו שום תנאים לקיום בית ספר. הייתי במועצה כבר כמה ימים בשביל לקבל פרטים לגבי מה שקורה שם. אין להם שום פרטים, אין להם שום קשר, אין להם שום תיאום עם המכללה. כמה תלמידים הולכים לשם? לא יודעים. איזה תקציב המכללה מקבלת? לא יודעים. אין להם שום מידע, שום דבר, זה כבר במדינה אחרת.

עד כאן לגבי הרשתות.

הבעיה שלנו במגזר הערבי, זה לא התיכון, הבעיה שלנו ביסודי ובחטיבה. אני לא יכול לבוא לדרוש הישגים מהתיכון, כאשר הוא מקבל תלמידים, הרבה תלמידים, מהחטיבה ומהיסודי שעולים לתיכון אנאלפביתים. היו הרבה מאד מקרים של העתקות והציונים לא משקפים באמת את רמת הידע של התלמידים. כולל מנהלי בית ספר שהעתיקו עבור קרובי משפחה שלהם, אפילו הביאו מורים מחוץ לבית ספר, בשביל להעתיק לקרובי משפחה שלהם.

יוסי דהאן: ואיפה הפיקוח של המדינה?

מוחמד שוהאנה: אין פיקוח, אין שום דבר. המועצה אצלנו לא קיימת בכלל,

וזה נכון לגבי כל המגזר הערבי, ככלל. אז כולם רוצים להתנער מהאחריות הזו, וזורקים אותה על הרשתות האלו. עכשיו אני מפחד מהרשתות האלה שייכנסו.

כשהייתה הבת שלי בסוף בית הספר היסודי, אני ואמא שלה היינו מלמדים אותה בבית חוץ מזה לא למדה כמעט שום דבר. בסוף השנה אני הולך לבית ספר לשאול מה קורה, מה הציונים שלה, אני רואה את הבת שלי מאה אחוז, ציונים מאה אחוז, במציאות אני יודע מה אני מלמד אותה. עמדתי בצד, כל הורה שיצא לקחתי את התעודה שלו. אני מסתכל, ארבעים, שלושים ושמונה תלמידים, כולם מאה אחוז. אין תשעים, אין שמונים, כולם מאה. זה שקט תעשייתי. הלכתי לחטיבה וביקשתי מהמורה שיעשה מבחן קבלה. אמר שאינם עושים. אחרי שפניתי למשרד החינוך הכריחו אותם לעשות מבחן. הלכתי לשם אחרי שעשו את המבחן, הוא אומר לי הבת שלך בסדר. שאלתי מה עם השאר, התברר שבכיתה של הבת יש ארבעה תלמידים שיודעים לקרוא ולכתוב. המורה אמר לי: השאר, תוציא שני שלישי, שלישי בסדר. ועכשיו אם נבוא ונעשה הפרטה אני רוצה שההורים יקימו בית ספר לא איזו רשת.

יוסי דהאן: תודה רבה. אני רוצה לפנות לדוקטור חיים אילוז איילון, לשעבר

יושב ראש רשת "עמל", כיום הוא מחזיק תיק החינוך במועצת מבשרת ציון. כיוון שאתה בשני הכובעים, אני אשאל אותך, אם היית ממליץ למבשרת ציון למשל, להכניס את הרשת החדשה

הזאת שעכשיו מציעה לרשויות מקומיות לקחת את בתי הספר

שלהם ולנהל אותם?

חיים אילוז איילון: קודם כל אני רוצה להתייחס לדברים שאורית אמרה, כי

אני חושב שזה מאוד חשוב. אין ספק שהתחלנו לראות את

הבריחה מאחריות כבר בתחילת שנות התשעים, זה התגבר

ומתגבר יותר ויותר. אנחנו רואים זאת בצורה מאוד מובהקת, גם

בנושא של רווחה, בריאות. בנושאים שהיו במהות החברה

הסוציאלית כפי שקראנו לה בשנות השבעים. כשלמדתי אז עבודה

סוציאלית ניסינו לראות איזה מודל אנחנו רוצים לאמץ, של רשת

שתיתן איזשהו ביטחון סוציאלי לכל אזרחיה ואין ספק שהגענו

ממצב שהוא לפחות מבחינתנו היה אידיאלי, של לתת את אותה

רשת ביטחון, למצב שאין יותר רשת ביטחון. ההפרטה הזאת

התחילה בדברים שנראו בהתחלה טריוויאליים, שזה בנושאים

שהממשלה החליטה שהיא לא יכולה לתת בהם את הפתרונות

ואת המענים ולאט לאט חדרה בצורה מאוד עמוקה לנושא של

החינוך. אחד הדברים שהתחילו כבר לזעזע את המערכת היה

הנושא של המכינות הקדם אקדמאיות, שבאו לתת מענה

לפריפריות. הרי בגלל שזו מערכת החינוך עצמה שבה, בעיקר

בפריפריות, לא הגיעו התלמידים להישגים, המכינות באו לתת את

המענה הזה. באיזשהו שלב, גם את אותה מענה באה ולקחה חברה

פרטית שדרך אגב קיבלה ממשרד החינוך לפחות שלושים או

ארבעים פרויקטים רק בשנים האחרונות בנושאים שהיו במהות

של החברה הישראלית בחינוך, במהות שלו. אני חושב שזה גם

התחיל בנושא הזה של האינטגרציה, כשהתחילו ההקבצות, שמצד אחד באה האינטגרציה, ומצד שני היו לנו הקבצות, ששם התחילו לתת למי שיש לו את האפשרות לקבל יותר. אין ספק שההפרטה של מערכת החינוך עצמה יוצרת את אי השוויון הבסיסי והמרכזי ביותר. עצם העובדה שכדי לקבל חינוך יותר טוב, אתה צריך שלהורים שלך יהיה כסף ואתה צריך לבוא ממעמד יותר גבוה, מזעזעת את כל היסודות של חברה צודקת ושוויונית. אני חושב שאחד הדברים, בזמנו, כשהייתי יושב עם פרופסור רובינשטיין ולאחר מכן עם יוסי שריד שהיה שר החינוך, אחד המאבקים שלנו היה כל הנושא של הבחינות הפסיכומטריות. שזה היה בפירוש כסף, אנשים שיש להם הרבה כסף יכולים ללכת לקורס פעם, פעמיים, שלוש, להשיג תוצאות טובות ולהגיע עם הישגים טובים. עם מורים פרטיים בבתי הספר, ועם בחינות שלא מבוססות על איזשהו כישרון, אלא בעיקר על למידה אתה יכול להגיע להתקבל לחוגים ולמגמות, שאחרים לא מתקבלים אליהם. לגבי המגמה של המכללות, שהייתה לדעתי מהרעיונות היפים ביותר שיכלו להיות במדינה, שמטרתה לתת אפשרות של השכלה גבוהה גם לאוכלוסייה מהפריפריה. כיושב ראש חבר המנהלים של מכללת "אחוה", אני יודע עד כמה לפחות בדרום, גם לחברה הבדואית וגם לחברה הישראלית שחיה באזורים האלה של קריית מלאכי ובסביבה, נתנו המכללות האלה מענה. אני רוצה להתייחס לנושא הזה של הרשתות, כי חשוב להדגיש כשמדברים על רשתות, אנחנו מדברים על קבוצה מעורבת. אנחנו מדברים מצד אחד על רשתות

כמו "אורט" עמל ו"אמית", בתחום הטכנולוגי, למרות שבסופו של דבר, הרבה מהפעילות הייתה במסלולים עיוניים, במדעים ולאוו דווקא מקצועיים, ומצד שני בתי ספר של משרד העבודה והרווחה. דרך אגב בבתי ספר של משרד העבודה והרווחה, שהיו לומדים מספר ימים בשבוע ועובדים, אף תלמיד לא ניגש לבגרות, כי בגלל השיוך למשרד העבודה והרווחה אי אפשר היה להגיש תלמידים כאלה לבגרות, כי אין סמל מוסד. אי אפשר היה אפילו לשלם את זה והפתרון היה, שהם ילמדו לכאורה באקסטרני ובבתי ספר פרטיים, ואנחנו נממן את זה. אבל השורה התחתונה שכמעט אין תלמיד היום, שנמצא גם במגמת הטכנולוגיות האלה, שלא מוציא בגרות, לפחות של ארבע עשרה יחידות, שזה לא בגרות מלאה, אבל זו התחלה שנותנת לו אפשרות להמשיך ל-י"א, ל-י"ג ול-י"ד. בנושא הזה של רשתות צריך לקחת בחשבון שאחת הבעיות המרכזיות של רשויות מקומיות, זה להחזיק את בתי הספר. היום אולי טיפה פחות אבל אין ספק שבשנות התשעים היה משבר מאוד גדול ברשויות המקומיות. רשויות מקומיות לא הצליחו להחזיק את מערכת החינוך, וכשהכספים הגיעו ממשרד החינוך לתקציב של המועצה, הכספים האלה בעצם נבלעו. ואז בית ספר לא יכול היה להתקיים. על רקע זה באה אותה דרישה לרשתות אפילו כדי לשמש רק כצינור מעבר של אותם כספים שבאים ממשרד החינוך. הגישה שלנו, של הרשתות של "אורט" ו"עמל", הגישה הבסיסית בכל רשות מקומית שהיינו איתה במגעים היא אחת: שהתלמיד יקבל הרבה יותר מאשר הוא מקבל

במצב שנוצר. זו הנקודה הבסיסית. אם המסקנה היא שאותו תלמיד לא יקבל יותר, לא יקבל יותר העשרה, לא יקבל יותר הזדמנויות, לא יקבל יותר מבחר בכדי לקבל יותר אפשרויות להגיע להישגים, לא עשינו כלום. להבדיל כשבאות חברות שהן פרטיות ומה שמנחה אותם, כמו כל חברה עסקית בשוק הפרטי, זו השורה התחתונה, כמה כסף הן יכולות לייצר מהמערכת הזאת. אין ספק שהמערכת יכולה לייצר כסף, השאלה אם אתה לוקח את אותו כסף שאתה מייצר ומשקיע אותו חזרה בבתי הספר, וכאן יש הבדל בין הרשתות. יש רשתות שמובילות מהלך שבא לחזק את בית הספר, לתת לבית הספר את מה שהרשות המקומית לא מסוגלת לתת. אקח לדוגמא את התיכון שהוקם במבשרת ציון, שהוקם עוד לפני שהייתי חבר מועצה. הוא הוקם על ידי עמותה, מהסיבה הפשוטה ביותר, שהעמותה יכלה לתת לאותם מנהלים ולאותם מורים שכר הרבה יותר גבוה מאשר המערכת הציבורית יכלה לתת. אבל זה היה צריך להיות ברור, שזה לא יבוא על חשבון האוכלוסייה החלשה. זו הנקודה פה, כל עוד זה לא בא על חשבון האוכלוסייה החלשה וכל האוכלוסייה נכנסת לבית הספר, מקבלת את המענה ומצליחה להגיע לתוצאות, אין ספק שזו המטרה. אבל ברגע שאנחנו יוצרים מסגרות שהן מסגרות על בסיס של תשלומים, שמי שיכול לשלם יכול לקנות את אותו חינוך מצוין, אנחנו יוצרים פה חברות שונות. אנחנו מערערים את היסודות שלנו כחברה שוויונית וחברה צודקת. בנושא הזה, אני מסכים לחלוטין עם עמיתי פה במגזר הערבי, הנקודה המרכזית

צריכה להיות קודם כל שוויון בהוצאות, שיהיו דומות בכל בתי הספר.

יוסי דהאן: תודה. אני רוצה לפנות לכותבת המחקר, משהו שהייתי צריך לעשות בתחילת הדיון. אז אני אבקש מנוגה, שכתבה את המחקר, לתת לנו איזה מבט על, וגם מה היא רואה כבעיות המרכזיות גם על רקע של הדברים שנאמרו כאן.

נוגה דגן: אני חושבת שחשוב להסתכל על המכלול ואני אגיד גם דברים קשים אם כי אני לא מחפשת אשמים. אני חושבת שלמשל חיים הציג פה תמונה מאוד ורודה של הרשתות הציבוריות. אני מסכימה איתך, שכשמסתכלים היום על רשתות מסחריות, שבאמת פועלות למטרות רווח ופועלות, הרשתות הציבוריות נראות טוב. כפי שניסיתי לתאר את עולם הרשתות מדובר בסוג של תאגידי חינוך. אנחנו גם עושים פרויקטים, גם מפעילים את המורים, גם מפעילים את בתי הספר איפה שאנחנו זוכים. משרד החינוך היום מעביר הרבה מאוד מהפונקציות שלו למה שמכונה "מיקור חוץ", מעביר פעולות לתקציב הקניות. המשרד מוציא לשוק מכרזים על פעילויות שבעבר היה מוציא בעיקר למלכ"רים. כמו הדוגמא של המכללות והאגודה לקידום החינוך שהפעילה אותם במשך שנים ולאחרונה עברו לחברה מסחרית. התפתחו לנו שלוש חברות גדולות שמתחרות על תפעול תכניות חינוך, אבל יש עוד חברות. ההתמחות של החברות היא ייעוץ לפרויקטים, ניהול פרויקטים, אסטרטגיה, לוגיסטיקה, כל המילים האלה. הן בעצם מין צינורות שמתווכים ואמורים לחפות על חוסר היכולת של

משרד החינוך להפעיל דברים בעצמו, אחרי שהוא קוצץ. וגם משום שמשרד החינוך מבין כל משרדי הממשלה, הוא אחד המשרדים החלשים והמנוונים מבחינת יכולת הביצוע שלו ואני אומרת את זה בצער רב. לתוך החלל הזה נכנסות חברות מסחריות מהסוג שתיארתי שעושות הון כסף, אנחנו מדברים על מאות מיליונים של שקלים בשנה, בתפעול פרויקטים. אבל תפעול הפרויקטים, זה לא משהו טכני שמשרד החינוך באמת יושב, מפקח ונותן להם איזשהו היבט מנהלי כמו תעשו את המשכורות למורים. אנחנו מדברים על הפיקוח על החינוך שהולך ומצטמצם מהרבה היבטים. למשל, אמצעי פיקוח מרכזי, כמו דו"ח בקרת התקן, נעשה על ידי חברה מסחרית. מנהלי בתי הספר שדיברתי איתם אומרים לי שנציגי החברה פשוט לא מבינים בכלל בחינוך, אנחנו צריכים להסביר להם כל דבר ובסוף אפילו לא מעבירים לנו את הדו"ח. וזה דו"ח בקרת התקן שהוא אמצעי ביקורת מרכזי של המשרד. דוגמא אחרת היא מה שמשרד החינוך מכנה רפורמות (שהן לא תמיד רפורמות) כמו תוכנית "אופק חדש". מבלי להיכנס לשאלה אם התכנית טובה או רעה, מי ש"מטמיע את הרפורמה", מטמיע, אגב זה סוג של מונח מאוד מעורפל, את "אופק חדש" לתוך מערכת החינוך, זה מכון "מן", מכון פרטי. איך מערכת החינוך יכולה לנהל רפורמה באמצעות חברה פרטית, שהיא גם לא מומחית בהכרח בחינוך? איך מערכת החינוך יכולה להפעיל פרויקטים שלמים, כל התוכניות המשלימות, כל התוכניות של רווחה, של תגבור, באמצעות גופים מסחריים? יש

פה המון כסף שמתגלגל, עם הפיקוח ההולך ומתרופף של משרד החינוך, אין הרבה פיקוח על באמת מה מצמיחים הדברים האלה. והשיטה, כפי ששמעתי אותה במו אוזני, מהחשב של משרד החינוך, זה לרענן. זאת אומרת נתנו את זה למלכ"רים, עכשיו מכרז חדש, נחליף את הגוף כדי לרענן. אנחנו חוששים שגופים שיעשו את אותו פרויקט יותר מדי זמן יתנווננו. שזאת הייתה התשובה לשאלה למה בעצם עברתם למסחור. זה מן תפיסה מאוד טכנוקרטית של החינוך. תחום נוסף שבו זה קורה, זה כל הנושא של תוכניות לימודים. כשכאן יש לנו מצד אחד שוק של עמותות וגופים אידיאולוגיים, שמנסים למלא את החלל של חינוך ערכי שהולך ומצטמצם. אבל חוץ מזה, יש לנו כניסה מאוד מאסיבית של תאגידים מסחריים לתוך העולם של החינוך. עכשיו הכניסה הזו, על רקע חלל ביכולת שיפור של משרד החינוך, נעשית על בסיס אינטרסים מסחריים, לא על בסיס אינטרסים חינוכיים. גם כאן, הסיפור של מי אתה ומאיפה אתה בא, מאוד משפיע. כל המחקרים שנעשו בנושא, וגם האנשים שדיברתי איתם, משרטטים מפה מאוד ברורה. בבתי ספר חזקים, שההורים בהם חזקים, ההורים עושים איזושהי סלקציה של התוכניות האלה, יש להם איזושהי שליטה וגם למנהלי בתי ספר יש יכולת להגיד כן ולא. ככל שבית הספר חלש יותר, ההורים לא משתתפים במימון של הפרויקט, זאת אומרת זה נהיה פילנתרופיה. כשהרשות חלשה ולא יכולה לתת את המטציינג (מימון תואם) שלה, אין בחירה. ואז למעשה העסקים בוחרים להם את התלמידים, במקומות

שרוצים לקבל אותם, כי בעצם אין תחלופה ואם אין לי שעות ואין מספיק מורים, אז אני מוכן לקחת כל דבר. ואם אני יכול לקבל העשרה מדעית, כדי שהתלמידים לא ישבו רק בשיעורים פרונטאליים וחברת הייטק באה ומציעה לו פעילות חינוך, אז הפיתוי הוא עצום. אז יש היום גם חדירה מאד מאסיבית של חברות ההייטק לבתי ספר, בעיקר בפריפריה. מעבר לתכנית היסוד של משרד החינוך כל השוק של תוכניות הלימודים מתנהל לחלוטין כשוק חופשי. אין הכוונה מרכזית של משרד החינוך, יש איזושהי וועדה שמסננת תכנים מסחריים בצורה מאוד חלקית, זאת אומרת תכנים מסחריים בוטים, כמו שימוש גלוי במוטג. אבל כל ההתקשרות נעשית ברמה של בית הספר והרשות המקומית. וככה אנחנו קוראים בעיתון על תוכניות שנפסלו לכאורה על ידי הוועדה לאיסור פרסום, וחוגגות, כי בתי ספר שאין להם כלום ייקחו כל דבר כדי לגוון ולהשלים שעות שחסרות ולהתחרות בבתי הספר האחרים. כשאין מימון ציבורי, בעצם יש מימון פרטי של הורים שמנהלים את תוכניות ההעשרה. בבתי ספר חזקים אנחנו רואים בעיקר תוכניות העשרה, בבתי ספר חלשים אגב, רוב התוכניות שרצות, זה סוג של תוכניות תגבור, סוג של השלמה של לימודי היסוד שמערכת החינוך הציבורית כבר לא מסוגלת לתת. היבט אחרון שאתייחס אליו זה שכל הדברים האלה מתקשרים גם לתרבות התאגידית של ניהול החינוך שהוזכרה פה על ידי יוסי ועל ידי אורית. במסגרת התרבות הזאת אנחנו עוברים למדידת תפוקות. אם נתחבר לחדשות השבוע, אז

חדשות השבוע זה גם משטר המדידה החדש, שעומד להיות מוחל על מורים, ברוח ה-OECD. זאת מבלי שעשינו שינוי מהותי בתנאי העבודה של המורים, מבלי שעשינו שינוי מהותי בביקוח של משרד החינוך לגבי מה נלמד באמת. והסיפור הזה עם המורים הוא בעצם המשך של כל המערך הגדל של בחינות השוואתיות, בחינות המיצ"ב, בחינות פיזה. גם אם המטרה שלהם טובה, והטענה הלגיטימית שצריך לקיים איזה שהם מדדים של החינוך, הם מנתבות את כל החינוך למדידת הישגים ואת בתי הספר למקצועות היסוד וליכולת להציג הישגים בכל מחיר. כשבדרך יש לחץ עצום להגביר את המימון הפרטי. ציטטתי פה סקר שעשתה הסתדרות המורים לפיו שש מאות קבלני משנה פועלים בבתי ספר להכין תלמידים לבגרות. בתשלום, ההורים משלמים. אם בית הספר הצליח לגייס כסף אז בית הספר משלם ועושה את המינימום שהמערכת אמורה לעשות. במצב כזה, אנחנו מכניסים עוד מיצבים ועוד מבחני הערכה כמו פיזה ועוד מדדים למורים וברור שהמדדים והמבחנים האלה לא משפרים את איכות החינוך, הם רק יוצרים עוד לחץ להציג הישגים בכל מחיר. הצד השני של המטבע פה, זה הלחץ שמופעל על מורים והעובדה שהיום המוני תלמידים מקבלים שיעורים פרטיים. זה נהיה משהו סטנדרטי, כל מי שיכול להרשות לעצמו לוקח שיעורים פרטיים. זאת אומרת גם הורים נאלצים, בתוך המערכת הציבורית, אני לא מדברת עכשיו, על בתי הספר החצי פרטיים, לשים הרבה מאוד כסף. המגמה הזאת של מעבר למדידת תפוקות מחלישה עוד יותר

את הפיקוח של משרד החינוך, שהוא גם ככה חלש ומצומצם מאד מבחינת מספר המפקחים בפרופורציה למוסדות חינוך שהוא מטורף, הוא לא מאפשר באמת לפקח. ויש לנו סיפור של ביצה ותרנגולת. כל תהליכי ההפרטה האלה והתרבות התאגידיית בתוך החינוך לא רק שמעצימים את אי השוויון בצורה מאוד חזקה, אלא גם מחלישים את משרד החינוך, בצורה שהיא בעיני היא כמעט בלתי הפיכה. אם לא תהיה מהפכה בתוך משרד החינוך, קשה להאמין שמשרד החינוך יצליח לשלוט בכלל בכל התהליכים האלה. היום התחושה היא שהשוק מתחיל לשלוט במערכת החינוך.

חיים אילוז איילון: רק מילה אחת לגבי זה הדברים. מצד אחד כאילו מצטייר,

שאם אנחנו יוצאים להפרטה אז אנחנו עושים את זה הרבה יותר טוב. אני נותן את הדוגמא הזאת של פרוייקט שנועד לתת מענה לאוכלוסיית תלמידים עולים. בזמן שאורט ניהלו אותו, המחיר שלהם היה מחיר גבוה יותר כי הם נתנו את המורים הטובים ביותר, שהעלויות שלהם יותר גבוהות. מי שזכה בסופו של דבר במכרז היה גוף שהביא סטודנטים בשנה א' ו-ב' ושילם להם את השכר המינימאלי, וכמובן שהתפוקות ירדו. מצטיירת תמונה כאילו ההפרטה הזאת יוצרת חינוך הרבה יותר טוב, וזה בפירוש לא המצב. כי זה בנוי בעיקר על שאלה של מחיר. עוד נקודה שמאוד רציתי להדגיש היא שכל הנושא של מיקור חוץ מתחיל ונגמר במשרד האוצר. זו מדיניות מאוד מכוונת, שבאה ואומרת למשרדים הממשלתיים אתם יכולים לקבל הרבה יותר כסף,

אנחנו נשקיע יותר, אבל שזה לא יהיה אצלכם. ולאט לאט אחרי שהם מוציאים את זה החוצה, הם מתחילים לקצץ ולקצץ.

יוסי דהאן: כן, נוגה מזכירה את חוק חובת המכרזים שבעצם עשה את המהפכה הזאת שמכריח את המשרדים הממשלתיים, ביניהם את משרד החינוך, לקבל את ההצעה הזולה ביותר כאשר אין התייחסות בכלל לאספקטים חינוכיים ואחרים.

עכשיו אני רוצה לפנות למר קובי עמר, שהוא מפקח בחינוך הממלכתי דתי בירושלים, ממשרד החינוך. לפי התיאור כאן, אתה איזה דמות סימבולית בלבד.....

קובי עמר: אחלק דברי למספר נקודות. הערה ראשונה: יש להבחין בין מיון לבין הפרטה. לפחות בעיני, כמי שניהל שני בתי ספר בשני קצוות הקשת החברתית בישראל עד לא מכבר, וכמי שמצוי בחברה הדתית לאומית, שהיא אלופה במיון תלמידים, בעיקר בבתי הספר העל-יסודיים. אומר בכנות כי זהו אחד החוליים שלנו בחברה הזקוקה לריפוי ולתיקון. אך, יש להדגיש כי הסגרגציה בחינוך הדתי היא בעיקר על בסיס חברתי, אידיאולוגי ודתי. בשום אופן לא על בסיס כלכלי. אכן, החינוך העל-יסודי הדתי עולה המון כסף להורים אך גם בבתי הספר הסגרגטיביים ביותר לומדים תלמידים שהוריהם אינם יכולים לשלם סכומים גבוהים אלו או לשלם בכלל. המיון הוא בפירוש לא על בסיס כלכלי. החברה הדתית מוכנה לשלם עבור חינוך מיטבי. זו עובדה. אך אין היא מניחה את התשלום כתנאי להתקבל למוסד שנחשב. כך

שלדעתי, יש לראות את הסגרגציה כסוגיה בפני עצמה ולא כחלק מתהליך ההפרטה.

הערה שנייה: לעצם עניין ההפרטה. כאמור, ניהלתי שני בתי ספר על יסודיים בשני קצות הקשת החברתית בישראל. כיהנתי כמנהל התיכון באולפנת עפרה שנחשבת לאחד מבתי הספר היוקרתיים בציבור הדתי-לאומי ולאחר כעשור כיהנתי כמנהל הקריה החינוכית אמי"ת בבית שמש. דווקא כשניהלתי ביי"ס תיכון ציבורי בעיר פיתוח זכיתי להצעות וליוזמות רבות של המון גופים חוץ-משרדיים, וראיתי בהן ברכה. לעיתים יכולתי להשתעשע במילותיו של מוטל בן פסי החזן: "אשריי יתום אני" - אין לי אבא ואמא וכולם רוצים להיות אבא ואמא שלי ולתרום. אתן דוגמא - האם תוכלו לשער כמה פעמים ילד ממוצא אתיופי יכול לאכול צהריים?? תשובה: לפחות שלוש או ארבע פעמים. זאת משום שלפחות שלושה-ארבעה גופים רוצים לתרום כדי שתהיה ארוחת צהריים לילד האתיופי. מה עושה מנהל ביי"ס? מסביר לגופים השונים שאסור ולא נכון להבדיל את יוצאי אתיופיה משאר החברים שאינם עולים חדשים, ומסביר ומשכנע שמומלץ שיצטרפו אליהם לארוחה גם חבריהם הוותיקים בארץ. כך מרוויחים עוד מספר לא מבוטל של תלמידים שזקוקים לכך וארוחת הצהריים הפילנתרופית הופכת לאירוע חינוכי חברתי מגבש. בזכות הפילנתרופיה והגופים הזכיינים של המשרד בביצוע פרויקטים כגון פנימיית יום יכול מנהל ביי"ס בפריפריה החברתית להגדיל משאבים ולעשות יותר. מבחינה זו, אם זו תוצאה של

הפרטה כי אז יש לברך על כך. עם זאת, אבקש להדגיש, זו התנהלות על בסיס פילנתרופיה, צדקה וחסד. אין זה פותר אותנו כחברה וכמדינה מבעיות הצדק החברתי וממחויבותה של המדינה כקהילה רחבה וגדולה לקחת אחריות. צדק הוא צדק וצדקה היא צדקה.

נקודה שלישית: שאלתם לגבי השלכות ההפרטה על הפיקוח. מכיוון שאני יחסית חדש בפיקוח הלכתי לשאול את הותיקים, כאלה שנמצאים לפחות עשר שנים במערכת. שאלתי לדעתם על ההפרטה והאם זה נוגע לתפקיד הפיקוח? האם התהליך החליש אותם או כרסם במעמדם או גרם לשינוי בתפקידם? בתחילה קיבלתי תשובה מעין זו: "היש כבר הפרטה?" "ממתי יש הפרטה בחינוך?" "תהיתי מה עומד ביסוד תשובה זו? מחד - אפשר לראות את זה בצורה מאוד יפה ולומר, איזה יופי, החבר'ה האלה לא חשים בשום דבר חריג בשטח. הפיקוח מצוי עמוק בבתי הספר, לא התערער מעמדו, אין פחיתות בתפקידו. המפקח מצוי בתוך הזירה הזאת והוא מפעיל את הפיקוח על פי חוק הפיקוח, כדת וכדין. מאידך - ניתן גם לחשוב כי שמא ואולי תשובה זו מלמדת על ניתוק מן המתרחש בשטח ועל חוסר ערנות של המפקחים לתהליכים שאנו קוראים הפרטה. אפשר גם שהמפקחים עדים וערים למה שקורה בשטח אך אינם מגדירים את התהליכים כהפרטה? אז נכנסתי לעובי הקורה קצת יותר, כדי להבין מה פירוש הדברים. שאלתי את אחד מעמיתי: רגע, בבתי הספר שבפיקוח שלך לא מתקיימות תוכניות שאינן מטעם המשרד?

האם לא חל פיחות או כרסום במעמד או בתפקיד שלך כתוצאה מהתערבות חיצונית? קיבלתי תשובות מורכבות. מצד אחד מפקחים מברכים על תוכניות התערבות והעשרה וליווי, מאידך זה מחייב אותם להיות דרוכים ולבדוק כל העת מה קורה. אין זה פשוט כלל ועיקר. ו...כן! שמעתי גם אומרים שתהליכים של מיקור חוץ מכרסמים בתפקידם ובמעמדם הפדגוגי. לדוגמא, הכנסתם של מלווים אישיים למנהלי בתי ספר המופעלים ע"י רשתות חינוך או ע"י "אבני ראשה". זה נעשה, אמנם, על ידי גופים חוץ ממסדיים, אך הם קשורים למשרד החינוך והם תומכים ומייצרים דבר נפלא. עם זאת, בעבר, ובעיקר בחינוך היסודי היה זה המפקח שביצע את תפקיד המלווה, התומך והיועץ כמו גם המבקר. בעבר היה איזון בתפקידו של מפקח בין היותו supervisor לבין היותו inspector. מעמדו היה איתן והוא ידע לנוע בין הקצוות הללו ולהיות גם התומך והמלווה והחונך וגם המבקר. כיום, דומה כי האיזון הזה הופר. כיום, כתוצאה מכניסה של מלווים מקצועיים, בין אם אלו מלווים אישיים למנהלים המופעלים ע"י רשתות, או על ידי אבני ראשה, בין אם אלו מלווים לפרויקטים המופעלים בבתי הספר ע"י גופים חיצוניים, המפקח מוצא את עצמו יותר ויותר שולי. מעמדו הועם. תפקידו נדחק יותר לכיוון היותו inspector ופחות supervisor. זאת ועוד, גם תפקידו כ- inspector הופך להיות יותר ויותר קשה לביצוע. קשה לו מאוד לעקוב ולדעת אלו תוכניות נכנסו ומתי, הן משום

ריבוי התוכניות המציפות את השוק והן משום שהעומס עליו של (בין 20 ל- 30 בתי ספר ולעיתים אף יותר) גדול מאד. זאת ועוד, בשנים האחרונות אנו עדים למגמה של רשויות מקומיות ושל רשתות חינוכיות לתפוס יותר ויותר מקום ותפקיד פדגוגי ולא רק מנהלתי. כל אלו מגבילים את יכולתו של המפקח להיות רלוונטי ומשמעותי עבור בתי הספר שבפיקוחו. הוא מוצא את עצמו עומד על המשמר: מה נכנס הפעם? אולי יש עוד משהו חדש שהוא צריך לדעת עליו? הוא צריך לרדוף אחר הקצב. התסכול הזה מבטא את הרצון להיות שותף למהלכים. יש מפקחים שפיתחו אסטרטגיה על בסיס קשרים עמוקים וטובים שטוו עם מנהלי בתי הספר. באופן זה הם מיודעים יותר ויותר לגבי תוכניות וגופים מתערבים וממילא הם גם משתדלים להציב את עצמם בראש ההובלה של המהלכים. הם לא יכולים לקבוע, אולי גם מוטב שלא, אבל הם מנסים להיות שותפים, אולי גם מובילים. כמו כן, יש לומר, שאני חש שגם הגופים החיצוניים המסחריים או הפילנתרופיים, כשהם רוצים להיכנס פנימה למוסדות הם רוצים את ההתערבות ואת השותפות של המדינה. לטעמי, לא רק כדי לאשר או לעודד את כניסתם למוסדות אלא מלכתחילה, מתוך מגמה לשותפות אמיתית וכדי שהמפקחים, נציגי המדינה יראו בתוכניותיהם חלק בלתי נפרד מן המערכת הכוללת.

חיים אילוז איילון: וזה נותן את הלגיטימציה לקבל את הכסף.

קובי עמר: למדינה?

חיים אילוז: ברור.

קובי עמר: לא ברור, אני לא חושב שהייתי צריך לחתום על משהו, כדי שאני

אקבל לגיטימציה.

חיים אילוז: לא, אבל עצם השותפות הזאת מחייבת ...

קובי עמר: אני רואה את זה ממקום של ברכה, שיש גם רצון בשותפות, גם

אם הם גופים שהם חוץ ממסדיים.

יוסי דהאן: קובי, אשאל אותך שאלה יותר קונקרטיים. למשל כשנכנס גוף

כזה, אחד הדברים שאתה צריך לפקח עליו, זה שהמורים יעמדו

באיזה שהם סטנדרטיים פרופסיונאליים של מורים. עכשיו מה

שאנחנו יודעים, לא לגבי כל הגופים, בוודאי לגבי חלק לא קטן, זה

שהם מכניסים אנשים שהם לא פרופסיונאליים, סטודנטים.

למשל קרן קרב, שזה גוף מאוד גדול. נוצר מצב שיש לך חדר

מורים שהוא חדר מורים מפוצל לחלוטין מכל הבחינות. מבחינה

תעסוקתית, אלה מכוסים בהסכם קיבוצי ואלה מועסקים

באמצעות חשבונות, חוזים אישיים. אלה עברו הכשרה, הם

מורים מנוסים, אלה לא. זאת כבר סיטואציה יותר קונקרטיית,

בה הם לא אומרים לך תבוא, תעזור לנו. פה משהו מבני,

שמבחינת התפקיד שלך הוא יוצר איזה בעיה, אני חושב.

קובי עמר: אני מסכים איתך. אכן יש כאן בעיה. המורים והמדריכים

הפועלים בבתי הספר מטעמים של גופים חיצוניים אינם זקוקים

לעבור את אישור המשרד ואת הקריטריונים שלו. עם זאת, דומני

כי הגופים הפועלים בבתי הספר מחויבים לבצע מיונים ומבחנים

שתכליתם לעמוד בסטנדרטים שקבע המשרד. בכל אופן, הגופים

החיצוניים הם המפעיל של חלק ניכר של תוכניות העשרה

וכדומה. לדוגמא, המדריכים והמורים בקרן קרב צריכים לעבור את המבחנים שלהם, ולא של המשרד. המפקח לא נמצא בתמונה בכלל. המורה לא עובר דרכו, המדריך לא עובר דרכו. עובדה זו מחייבת את מנהל ביה"ס להיות זה שיבקר את איכויות המורים והמדריכים שבאים עם תוכניות אלו וכצרכן לדרוש מהגופים המפעילים את הטובים ביותר. מבחינה זו, יש כאן אפילו העצמה של תפקיד המנהל.

חיים אילוז: כן, אבל לפני שהגעת דיברנו על אותם בתי ספר במקומות חלשים, שבהם מנהלים מקבלים כל דבר שרק בא להם, ולכן אין שום פיקוח.

קובי עמר: בדרך לכאן, שאלתי את אחד המפקחים הוותיקים יותר המשמש כמפקח על בתי ספר יסודיים. הוא באמת אמר לי, שמופעל על מנהלי בתי הספר היסודיים הרבה מאד לחץ בהקשר הזה. ההורים לוחצים, הרשות לוחצת, רשתות חינוך יוזמות ודורשות להכניס תוכניות או פעילות כזו או אחרת. הוא סיפר לי כי הוא דורש מהמנהלים שבפיקוחו, שכל רעיון חדש או תוכנית חדשה שמגיעה לפתחם והם מסתייגים או רוצים להרחיק מהם לחץ בלתי רצוי... שיתקשרו עימו לקבל חיזוק וגיבוי לעמוד בפרץ או שיפנו אליו את היזמים. עם זאת, ככל הידוע לי, אין בחוק הגדרה שמחייבת את המנהל לעשות את זה.

מוחמד איבדח: זאת אומרת כולם עושים על בסיס אישי.

קובי עמר: נכון, נכון.

יוסי דהאן: אני רוצה לפנות לאורית ולחזור חזרה. אחד הדברים שאנחנו יודעים על הרפורמות הללו, והתוכניות הללו, והמגמות הללו, שהן מגיעות הנה פחות או יותר חמש שנים אחרי שהם התחילו באמריקה, כשגמרו לתרגם את כל המסמכים המרכזיים. ממש אפשר לראות את זה, מהאינטגרציה והלאה. אם אנחנו מדברים על הערכה ומה שנוגה דיברה עליו עכשיו, העניין הזה של סטנדרטים, זה דבר מאוד מרכזי שם. גם אם ניקח את דו"ח ועדת דוברת, ונשווה אותו לרפורמות שנעשו במקומות אחרים, פתיחת אזורי רישום, ניהול עצמי, השאלה מה אנחנו יכולים ללמוד ממה שקורה שם.

אורית איכילוב: ממצאי מחקרים בעניין זה אינם חד משמעיים. עם זאת, במבט על התמונה הכללית, אמצעים אלו לא הביאו לשיפור. פה ושם היו הצלחות כאלה ואחרות, מסיבות שונות, אבל בגדול לא הבחירה ולא שיטות הערכה, הצליחו להביא לשיפור משמעותי בחינוך. עם זאת צריך להכיר בכך ששיטות אלו חוללו מהפך הרסני, להערכתך, בכל מרכיבי התהליך הלימודי בבית הספר, דהיינו בהגדרה של מהותו של ידע הראוי להנחלה; שיטות ההוראה של אותו ידע, ושיטות ההערכה של מידת רכישת הידע על ידי התלמידים. גם המורים, המנהלים ובתי הספר מוערכים על פי ההישגים של תלמידיהם במבחנים סטנדרטיים. לפיכך, תלמידים בעלי הישגים נמוכים נתפסים לעתים כאבן נגף, כמי שמורידים את הממוצע הבית ספרי. התמריץ איננו עוד לפעול לקידום של תלמידים מתקשים, אלא להרחקתם. גילוי נוסף של

ההפרטה בחינוך הוא כניסת גופים עסקיים ומסחריים לבתי הספר. העסקים גילו שחינוך הוא עסק מכניס. בעבר לא חשבו על חינוך כעל עסק, ולא ראו בהשכלה סחורה. הגישה לחינוך הייתה שונה לחלוטין. בארצות הברית כיום, תאגידים מנהלים בתי ספר ומחוזות חינוך. החינוך הפך להיות תעשייה אדירה המגלגלת סכומי עתק. גם באנגליה המצב דומה. המניעים של עסקים להיכנס לתחום החינוך הם מגוונים. כך, למשל, הפכה האחריות הציבורית של תאגידים להיות חלק מהמיתוג שלהם. חשוב לבעלי המניות להראות שיש לתאגיד תרומה חברתית. תאגידים מנסים גם לרכוש לעצמם ציבור עתידי של צרכנים. הם מחדירים את התרבות הצרכנית לתוך בית הספר במקום לחנך את התלמידים להיות ביקורתיים כלפי הקפיטליזם הצרכני ונוקיו. אין התייחסות, למשל, לעוולות ולניצול של עובדים, להעסקה של ילדים, ולזיהום הסביבה. אין התייחסות למהותה של הגישה הצרכנית שזכתה לשלט חוצות המכריז: "אני קונה – משמע אני קיים." האומנם ייעודו של האדם מתמצה בכך? האין זה מתפקידו של בית הספר לחנך נגד תפיסה שכזאת? כניסת חברות בעלות אינטרס כלכלי לבתי הספר מתאפשרת, במידה רבה, בשל קיצוצי התקציבים לחינוך והציפייה ממנהלי בתי הספר לגייס כספים ממקורות לא ציבוריים. מחקר שערך תלמיד שלי לשעבר (אסף שטיין הנוכח בחדר) מלמד על בעיות נוספות של כניסת עסקים לבתי הספר. הדרישה כיום היא לניהול מעין עסקי של ביה"ס. "השותפות" של ביה"ס עם עסקים, נתפסת על ידי

מנהלות כגורם המשפר את יוקרתן ותדמיתן כמנהלות. החלת התנהלות עסקית-תאגידית בבתי הספר יש בה, אפוא, עיצוב של תודעה, עיצוב של חשיבה, עיצוב של תכני החינוך, של שיטות ההוראה, של שיטות ההערכה. הכול מעוצב על פי דגם שהוא לא הדגם הפדגוגי, שמעמיד במרכז את הילד ואת הצרכים החברתיים. מדובר, לכן, בשינוי עמוק ומהותי, לא בזוטא טכנית או שולית.

שאלת על הצלחה. בספר שלי באנגלית על הנסיגה מן החינוך הציבורי כלול קטע הומוריסטי המספר על מהנדס ייעול שנכח בקונצרט של התזמורת הפילהרמונית של לונדון שניגנה את הסימפוניה הבלתי גמורה של שוברט. המלצותיו כללו ויתור על חלק מהכנרים ושימוש באמצעי הגברה כתחליף; ויתור על כך שהכינורות יחזרו על קטע שניגנו החלילים, או כלי הנשיפה; עיגול טונים עדינים לתו הקרוב, כדי לחסוך זמן של חזרות, וכדי להעסיק נגנים פחות מיומנים, ועוד. מהנדס הייעול קובע שאם ייושמו המלצותיו ניתן יהיה לנגן את היצירה בשתיים עשרה דקות. בכך יחסכו חשמל, בלאי של כלי הנגינה, שכר עבודה, ועוד. מהנדס הייעול גם נוזף בקומפוזיטור שהשאיר את הסימפוניה בלתי גמורה. כניסת עסקים לבית הספר משולה בעיני לכניסת מהנדס הייעול לקונצרט. בשני המקרים מדובר בהשפעה הרסנית ולא בתרומה בונה.

יוסי דהאן: טוב. אני רוצה לחזור לאבי קמינסקי. אחד הדברים שאותי מטרידים בעניין של הפרטה ברשויות מקומיות, זה דווקא דבר

שאתה הזכרת וזה העניין של איבוד השליטה. בעיית הדמוקרטיה, איבוד השליטה של האזרחים על מערכת החינוך שלהם. והם לא מנהלים אותה באופן ישיר, אבל הם בוחרים נציגים שהם יהיו אחראים בפניהם על מה שקורה. וברגע שאתה מעביר את זה לגוף נוסף, זאת אומרת שלאנשים אין שליטה על מערכת החינוך והם באים אליך אבל אתה בעצם לא מנהל את מערכת החינוך. ואם הם גם רוצים להעניש אותך, על זה שאתה לא מנהל טוב את מערכת החינוך, אז בעצם, זה לא אותך שצריכים להעניש. כלומר יש פה העברת אחריות לגוף אחר, כאשר האזרח בכלל מתרחק ביכולת שלו לשלוט, או לקבל איזשהו דין וחשבון באופן ישיר על מערכת החינוך.

אבי קמינסקי: אני אענה על השאלה הזו, אבל אני רוצה להעיר כמה הערות קודם ברשותך, ואני אחבר את הדברים האלה ביחד. אני אישית לא רואה את הרצון של חברות מסחריות, כאלו ואחרות, לתת את הסיוע לקהילה. זה חייב להיות מסודר, זה חייב להיות מתוכנן, זה חייב להיות עם אמות מידה, זה חייב להיות תכניות חינוכיות, זה חייב להיות עם הורים, זה חייב להיות עם פרמטרים נכונים.

יוסי דהאן: זה חייב להיות שוויוני.

אבי קמינסקי: אבל אני לא רואה, בזה שחברה מסוימת רוצה לבוא ולהשקיע משהו בתוך חברה ובתוך קהילה, אני לא רואה בזה כל רע. צריך לדעת איך עושים את זה, אבל לא צריך לשים את זה בצד. הדבר השני שנאמר, ואני רוצה לחזק את זה, שברשויות או

במוסדות חינוך בהן שיש קבוצות חברתיות חזקות, ומצד שני, הרשות המקומית היא רשות ענייה, מחויב מתוך היבט פוליטי, לעשות משהו בתוך בית הספר, אחרת האנשים לא יישארו שם. גם אם אנחנו נהיה הכי חזקים שבעולם, אז הם יעבירו כתובת, והיו דברים מעולם, ועושים את זה יפה דווקא במגזר הממלכתי דתי, הם לימדו את האוכלוסייה איך לעשות את זה. אני חייב לספר סיפור על הריבוע הכחול וזה קושר אותי לשאלה. אני עובד בראש העין, אני מנהל אגף החינוך של ראש העין. הריבוע הכחול ממוקם באזור התעשייה של ראש העין. בא אלי איש שלהם והציע לי את התכנית הצרכנית של הריבוע הכחול, והציע לתת לבתי הספר מאתיים חמישים אלף שקל. ראיתי את התוכנית, והתוכנית לא מצאה חן בעיני, ואמרתי זה לא ייכנס למוסדות החינוך. אז האיש שישב יחד איתי כמובן הלך למנכ"ל שלו, המנכ"ל שלו מיד התקשר לראש העיר שלי, ולא לקח יותר מרבע שעה עד שקיבלתי טלפון. ואני עכשיו צריך להסביר לראש העיר שלי למה אני לא מקבל תוכנית חינוכית וגם לא רוצה לקבל מאתיים חמישים אלף שקל. וראש העיר אומר לי תגיד לי, נפלת על הראש, מה אתה השתגעת? אנחנו פה רצים אחרי השקל... ואני צריך לעמוד בדברים האלה ואני אומר את הדברים האלה, כי זה לא קל. ולא נכנסה התוכנית הזאת כי היה לי מספיק אומץ מקצועי לבוא ולומר את זה, ולגייס גם תמיכה נוספת, של הפיקוח ושל משרד החינוך. אז אני חוזר עוד פעם על הדברים שאמרתי. אתה חייב לנווט את הדברים ואם יש לך את האחריות הציבורית

והפוליטית, אתה יכול למצוא את האיזונים שבין הדרישות של התושב, לבין כל מה הגופים שרוצים לבוא אליך לראש הרשות, לבין הדבר שנקרא משרד החינוך, מדינה, ממלכה, סמכות. השאלה איך אתה עושה את זה ואיך אתה מחזק את זה. עכשיו עוד פעם אני חוזר ואומר, יש הבדלים גדולים בין הרשויות. יש מאתיים חמישים ושש רשויות בישראל במצבים מאד שונים. צריך למצוא את האיזונים ולחזק, באותם מגמות שאפשר לחזק, לחזק, באותם מקומות שצריך לחזק ולתת את הסיוע איפה שצריך. בסופו של דבר, ראשי הרשויות הם הציבור היחיד שנבחר אישית במדינת ישראל. לכן, הם מחויבים לספק לבוחרים את הסחורה. השאלה מה נותנים וכיצד מסייעים להם כדי לתת את הסחורה הזו. הם בסופו של דבר, גם רוצים להיבחר וגם הם רוצים לשרוד, והשאלה איך אתה עושה את האיזונים האלה. בגרות פוליטית. ולפעמים משאירים את הרשויות נטולות כל אפשרות לזוז בתוך המדיניות הכללית, ודיבר על זה חיים, על משרד האוצר בעצם.

יוסי דהאן: אני מפנה שאלה אלייך, ד"ר מוחמד איבדח. יש איזה יחס אמביוולנטי לחינוך הערבי. מצד אחד, אתה אומר, הם עוזבים אותנו בשקט, לאף אחד לא איכפת. אבל מצד שני, אנחנו גם יודעים, זה לא סוד ועלה גם מתוך וועדת דוברת, שיש פיקוח מאד הדוק של המדינה. למשל ידוע שיש נציג של השב"כ שמאשר או לא מאשר מינוי מנהלים לבתי ספר ערביים.

מוחמד איבדח: השב"כ עצמו, או עובד קבלן של השב"כ.

יוסי דהאן: אז אתה חושב, למשל, שפתרון של אוטונומיה למגזר הערבי, כלומר שיהיה זרם כמו שיש זרם החינוך העצמאי, זרם המעיין התורני, יכול לעבוד? אם החינוך הערבי היה זוכה לאוטונומיה והיה מנהל את עצמו, האם אתה חושב שהבעיות היו נפתרות?

מוחמד איבדח: קודם טוב שאתה הזכרת את נושא השב"כ כי זה משהו שהוא צף כל הזמן.

כולם יודעים את זה ולנו, באוכלוסייה הערבית נמאס לדבר על העניין הזה, כי אפילו שכנעו אותנו שזה לא נכון. יש שתי אפשרויות. או שבאמת רוצים את ההפרדה הזאת לאוכלוסייה הערבית מבחינת חינוך, שהאוכלוסייה הערבית תנהל את החינוך שלה כפי שהיא רואה לנכון ובסוף התלמידים שלה ייבחנו באותם סטנדרטים, נניח של בגרויות. מי ששיג את התוצאות, ישתלב באוניברסיטאות. האלטרנטיבה השנייה, להשתלב במלוא הכוח בחינוך הישראלי הרגיל. ואז לא צריך להיות מפקח מחוזי נפרד לחינוך הערבי במחוז הצפון, לא צריך להיות מפקח לחינוך הערבי במשרד החינוך. היום כשאנחנו יושבים עם המנהלים של בתי הספר לאיזושהי ישיבת בירור בנושא של חינוך, כולם כבר מדברים בעברית. כשמזמינים את המנהלים מדברים בעברית, כשמזמינים את המורים, מדברים איתם בעברית, אז למה צריך את המפקח הזה. הפיקוח הנפרד מעביר מסר: בכל זאת, אתם אוכלוסייה אחרת.

האוכלוסייה הערבית כל הזמן סובלת מפיקוח יתר. מעבר לפיקוח אף אחד לא נוקף אצבע, אף אחד לא עושה שום דבר. אבל אם

אנחנו נשתלב, אנחנו מוכנים לשילוב מלא תחת חסות ופיקוח של אותו מחוז, לא מחוז ערבי, לא פיקוח ערבי נפרד. שיחולו עלינו אותם חוקים, גם של קבלת מורים בבית הספר, מבלי שמישהו למעלה יחליט שהמורה הזה יתקבל או לא יתקבל, ולא על סמך הכישורים שלו. אז אני לא מתייחס לעניין הזה שחלק מהאוכלוסייה, חלק מהפוליטיקאים הערבים באוכלוסייה, טוענים שצריך אוטונומיה בתחום החינוך. זה לא חייב להיות הפתרון. אפשר גם להתקיים בתור חלק מהאוכלוסייה, בכל התחומים. הנה השנה למשל, שר החינוך הכריז על שנת השפה. אסור לתרגם את זה כשנת השפה העברית, מבחינת בתי הספר הערביים, זה צריך להיות שנת השפה הערבית. כמו שמתקצבים ונותנים ותומכים בבתי ספר יהודיים, צריך לתמוך בבתי ספר ערביים, לחיזוק השפה הערבית.

נוגה דגן:

אני רוצה להוסיף שאלה למוחמד איבדח. ההפרטה באמת מאוד חזקה במגזר הערבי, אפילו יותר אולי מאשר במגזר היהודי. אתה הצגת את את ההפרטה כסוג של מוצא האחרון, בגלל כל הבעייתיות של המערכת הציבורית ואני רוצה להתייחס פה לדוגמא שלא מופיעה בדו"ח שלי, אבל שהיתה נושא של מאבק של ועדת המעקב לחינוך הערבי. מדובר בהפרטה בגני הילדים. שם רואים באופן מובהק את ההיבט המסחרי, את חוסר הפיקוח ואת אוזלת היד של הרשות ושל המדינה. בצורה הכי בוטה, זה נהיה ביזנס מאין כמוהו. אנשים פשוט קמים, מקימים חברות, מפעילים גני ילדים, מקבלים תקציבים, משקיעים בילדים הרבה

פחות תקציב, יש תחלופה מאוד גבוהה, זה עמותות, זה חברות, בעניין הזה אני לא מבחינה. הייתי רוצה להקשות עליך, מאחר והצגת את ההפרטה כמוצא מהבעיות של החינוך הציבורי ולשאול, איך אתה רואה את התופעה הזאת?

מוחמד איבדח: קודם כל בעניין הכניסה של העמותות והחברות בגני ילדים ובבתי ספר, אני קצת לא מבין איך זה לחברות ולעמותות זה כן משתלם? הן כן יכולות לנהל את הגנים ואת בתי הספר, והשלטון המקומי לא יכול לנהל את זה? הרי זה אותם תקציבים. להיפך, בתקציבים של משרד החינוך מקבלים נדמה לי מאה אחוז, במוסדות בניהול עמותות שבעים וחמישה אחוז מהתקציב. קצת פחות. אני חושב שחלק גדול מראשי המועצות המקומיות, כל מה שנעשה, נעשה בהסכמתם, הם חלק מאותה קומבינה פוליטית של ראש המועצה. נכנס שם חזק מאוד העניין של החמולות. עושים קומבינה עם חמולה מסוימת, שבתמורת לתמיכה ברשות מקומית, הוא מוכן אחרי הבחירות להעביר להם כך וכך גנים. תמורת תמיכה של איזושהי עמותה או חברה מסוימת, הוא יעביר את הניהול של בית הספר שלו לאיזושהי חברה. וזה בשנים האחרונות באמת תפס תאוצה גדולה, מבחינת האוכלוסייה, ראש המועצה לא נתקל בהתנגדות רצינית, באותם יישובים שיש התנגדות, זה על רקע החמולות, רקע מפלגתי. אבל זה לא מתוך ראייה מקצועית. מבחינת האוכלוסייה, ראש המועצה לא נתקל בהתנגדות, כי האלטרנטיבה שהוא מציע להם, להעביר את בית הספר התיכון נגיד, לניהול חברה, לא משנה,

סחנין, אורט, לא ייגרע, לא יוריד מהרמה של בית הספר, כי בית הספר גם ככה נמצא ברמה נמוכה מאוד. האוכלוסייה נמצאת על סף ייאוש, כל מורה שיש לו כמה גרושים ישלח את הבן שלו לבית ספר של הכנסייה, אם זה בחיפה, אם זה בנצרת, אם זה ביפו. או לבתי הספר שהם פרטיים כמו אלה שצצו לאחרונה באום אל פאחם נדמה לי, בסחנין, מר אליאס בעבלין.

אורית איכילוב: זה בית ספר עברי ממלכתי.

מוחמד איבדח: היום פחות, אבל הייתה תקופה שהוא הוגדר כבית הספר אנגלי, כי בכל זאת הם רוצים להקנות לילדים שלהם חינוך, השכלה טובה ובתי הספר הציבוריים לא נותנים את זה. ניקח את העיר הגדולה ביותר בצפון, נצרת. מי לומד בבית הספר הממשלתי? רק אותם תלמידים שההורים שלהם לא יכולים להרשות לעצמם לשלם ולשלוח אותם לבתי ספר כמו שצריך. גם ילדים של מנהלים ושל מורים בבתי ספר באותו יישוב, הם שולחים אותם לבית ספר מחוץ לכפר. זאת אומרת אפילו המורים והמנהלים, הם לא נותנים אמון באותו בית ספר שהם חלק ממנו.

אבי קמינסקי: אני מצטער לומר לך, אצלי מנהלת בית ספר רצתה למנות סגנית שבנה לא לומד בתוך מערכת החינוך של ראש העין. היא לא התמנתה כסגנית, אני התנגדתי, והיא לא קיבלה את התפקיד. חד וחלק.

מוחמד שוהאנה: כמה כמוך יש?

אני רוצה להוסיף כמה מילים לגבי מורים שיש לנו עכשיו ביישוב שאין להם שום תעודת הוראה, והמועצה היא חלק מהעניין הזה.

אין פיקוח. הייתי כבר במאבק הזה קרוב לשתיים עשרה שנה, איך
אצלנו נותנים למורים ללא הכשרה ללמד, ברשות הפיקוח. יש
למפקח דוגמא, או למנהל בית ספר, בנות שסיימו עכשיו תיכון.
שולחים אותן ללמד אנגלית או מתמטיקה, לא משנה, ונותנים
לכל מורה רבע משכורת. ארבע מורות במשכורת אחת. והדבר
הזה נמשך שלוש שנים. זו שיטה. באנו למנהל הבית ספר ואמרנו
אדוני, יש שלוש מורות שמלמדות מתמטיקה באותה כיתה, כל
אחת מלמדת משהו אחר. מה אתה אומר על זה? היה ויכוח, פנינו
למומחית במשרד החינוך, שלחה לנו מכתב לפיו הדבר אסור
בשום פנים ואופן. לקחנו את זה למנהל הבית ספר, והוא אמר כל
יום הם שולחים לי דבר כזה, אני זורק את זה לפח אשפה. באתי
ואמרתי למנהל בית ספר אני רוצה לעשות מבחן למורים. הוא
אומר לי מה, אתה משוגע? הלכתי למשרד החינוך, הבאתי משם
הוראה לעשות מבחן למורות. מורה אחת עברה את המבחן מתוך
שש שבע שנכשלו בחומר שהם מלמדות. אז איך אני אבקש
מהתלמיד שיצליח, אם המורים כשלון?

אנחנו במגזר הערבי, בשכבות החלשות גם במגזר היהודי זה אותה
רמה, גם בראש העין לצערנו. לפני כמה ימים קראתי מאמר על
תקציבי החינוך, מה התקציב של ראש העין ומה התקציב של
אותו העירייה במקום אחר. בתשעים אחוז יותר התקציב בעירייה
המבוססת. למה האפליה הזו אני לא יודע.

אבי קמינסקי: יכול להיות. העירייה משקיעה שלושים ושניים אחוז, יש

רשויות שנותנות גם ארבעים ושמונה אחוז וחמישים אחוז.

מוחמד שוהאנה: פעם הביאו לבית ספר אצלנו הקלדה עיוורת. היה רשום

שמונה עשרה שעות. במקרה הילד שלי היה שם, במקום השמונה עשרה שעות ברצף, הם קיבלו שמונה. אין פיקוח של משרד החינוך בכלל, צריך להחליף פיקוח, צריך לעשות מבחן לכל המורים, אחד אחד, מי שלא טוב ילך הביתה.

אורית איכילוב: בהקשר הזה: עמדתי בראש ועדת - משנה בוועדה ברשות

השופטת סביונה רוטלוי, שעסקה ביישום האמנה לזכויות הילד בתחומי חיים שונים של ילדים. אחד התוצרים של ועדת המשנה היה "חוק שוויון הזדמנויות בחינוך". החוק מציע לתת לחינוך הערבי אותו מעמד שיש לחינוך הממלכתי דתי.

יוסי דהאן: למה ממלכתי דתי? למה לא ממלכתי?

אורית איכילוב: כי זה המבנה של המערכת היום, וזה המודל שקיים.

קיימנו התייעצויות עם אנשי חינוך וארגונים במגזר הערבי. דעה נפוצה ששמענו, לצערי הרב, התנגדה להגברת האוטונומיה של החינוך הערבי מחשש להתעצמות התופעות שאתם מתארים כאן. יש כאן מלכוד לגביו חייב הציבור הערבי לקבל החלטה: אם רוצים אוטונומיה צריך לקבל את האחריות לנסות לעקור את כל התופעות האלה מהשורש, או שמוותרים על אוטונומיה ומבקשים "עזרו לנו נגד עצמנו".

מוחמד איבדח: אבל זאת חצי מהדרישה מה שאמרתי, זאת אומרת אנחנו

כן רוצים להישאר חלק מהחינוך הממלכתי, אבל באותם תנאים.

אורית איכילוב: המדינה חייבת לעשות את תפקידה והיא לא עושה, וזה ברור לגמרי. אבל נראה לי, שגם בתוך החברה הערבית צריך לקרות משהו.

אבי קמינסקי: התחושה שלי אגב, שהתרבות המזרח תיכונית הזו, שאתה מתאר אותה ואתה מוחמד, נדמה לי שקצת הולכת ומתאדה. לפחות בשנה - שנתיים האחרונות, אני שומע על יותר ויותר אנשים שלוקחים לעצמם את האחריות. חבל שנגיע למקום הזה, אבל יש בחברה הערבית תחושה שהולכים לאבדון. אני שומע את הצדדים: ראשי רשויות, קצת מנהלי אגפי חינוך, אתה שומע את זה טיפה אחרת. זאת התחושה שלי.

יוסי דהאן: אוקי, תודה רבה. אנחנו נפתח את הבמה לכל מי שרוצה להעיר בקצרה, או לשאול שאלה.

דוד: תראו רבותי, היום אנחנו מדברים לא על הפרטה, אלא על אבא של ההפרטות. מה קורה אצלנו בשכונה (כפר שלם). יש תלמודי תורה שמרכזים את כל התלמידים, מהכיתות הנמוכות עד הגבוהות, נותנים להם הסעה, נותנים להם כלכלה, נותנים להם מורים משובחים וכל זה בחינם. ההורים לא משלמים אגורה. ואני שואל אתכם, איפה משרד החינוך?

שושי פולטין: אני מורה. הפכתי מאז שביתת המורים גם לבלוגרית, אני כותבת בענייני חינוך. אני רואה איך התהליכים האלה משפיעים על המורים, ואני רואה איך התהליכים האלה משפיעים על התלמידים ואני מניחה שהם די משפיעים לרעה. המוראל אצל המורים ממש הולך ויורד. מבחינת תהליכי הערכה ומדידה,

מופעלים על המורים לחצים אדירים כדי להעלות את אחוזי הזכאות, כדי להעביר את אותם התלמידים. המורה המצטיין הוא זה שהצליח להעיר את התלמיד בבוקר לבית הספר, ממש כך. מצלצלים לתלמידים תקום תבוא. ואני אומרת את זה לא לחיוב, כי בפעם השנייה שמצלצלים לתלמיד הוא גם לא קם והוא גם לא מגיע. זאת אומרת כשכבר מפעילים כל מיני לחצים שהם מעבר לחינוכיים והמורה מרגיש, סליחה, שהוא יורד לזנות, ממש כך. התלמידים מצידם מאבדים אחריות, היום האחריות היא על המורה ולא על התלמיד. אתה תעשה את הכל על מנת שאני אצליח. אתה תעשה את זה ולכאורה זה צריך להיות משהו טוב, אבל זה לא אתה תעשה ואתה תתאמץ וכו', אלא אתה תיתן לי את ציון המגן היותר טוב. בסופו של דבר במילא יובילו את אותה עמותה, כמו יואל איפרגן, שהוא בעצמו אמר, שהוא סוס טרויאני בתוך המערכת. במילא בסוף השנה אתם תתנו לי תגבור כי אתם תרצו שאני אצליח, אז למה לי להתאמץ כרגע? אני בסוף השנה, אקבל כמה תגבורים ואני אעבור את הבגרויות. מה שאני שומעת פה, רק מעכיר את המצב רוח ואני לא רואה שום מילה, שאולי תעודד אותי, אז אולי יש למישהו משהו להגיד לי.

איילת כהן: אני רוצה להגיד משהו בבקשה. אני מנהלת בית ספר בעיר רמלה, מנהלת חטיבת ביניים עצמאית ובכובע אחר אני עושה תואר שלישי במדיניות ציבורית ואני חוקרת כיצד חוסנן של רשויות מקומיות משפיע על היכולת שלהן לגייס תקציבים חוץ ממשלתיים. אני רוצה להגיד משהו על מערכת החינוך, כמנהלת

קודם כל, בעיר מעורבת. האוכלוסייה הערבית החזקה בורחת מהחינוך הערבי הציבורי. התלמידים לומדים אצלנו בחינוך היהודי, כי זה חינוך פשוט שנותן להם יותר אפשרויות. החינוך הטוב הוא החינוך האורתודוכסי, האורתודוכסי מי שהם לא מקבלים, אנחנו מקבלים ואין לנו אפילו ברירות. אז מי שמגיע זה בדרך כלל נפילים, או ילדים של מנהלי בתי הספר הערביים, של גיוראיש למשל, לדוגמא. אני לא רואה דבר רע כל כך, בלהשתמש בכל מיני תכניות פרטיות. הריבוע הכחול באופן אישי עבד אצלי בבית הספר, הוא עשה תוכנית מאוד יפה ובזכותו תלמידים קיבלו ארוחות צהריים. האוכלוסייה האתיופית אצלי, מקבלת מגוף פרטי שנותן תמיכה להם ונותן להם דברים וזה בסדר, אני באמת לא רואה עם זה איזושהי בעיה. אני רואה בעיה כשזה הופך להיות לא מקצועי, אני רואה בעיה בכך שאין מי שיפקח על זה. אני חושבת שהבעייתיות היא לא של משרד החינוך כי לפי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה הוא נותן, והוא אפילו נותן באופן דיפרנציאלי, כלומר תלמיד בשדרות, מבחינת כסף פר תלמיד מקבל יותר מתלמיד בכפר שמריהו. אבל הרשות כל כך חלשה שהיא לוקחת את הכסף והיא שואבת אותו לדברים אחרים. הבעיה היא מה קורה ברשויות המקומיות, פה משהו נתקע. כי אם אני רשות חזקה אני לא צריך את משרד החינוך, אני קונה דברים, אני משקיע. אם אני רשות חלשה, גם מה שמשרד החינוך נותן לי לא מספיק לי. אז הבעייתיות היא לא במה משרד החינוך לא נותן, אלא איך הוא נותן ואיך הוא מפקח. הוא לא יכול בגלל המבנה

המסועף שלו, ויסלחו לי המפקחים שיש פה, הוא לא מצליח לפקח באמת על כל אותם תוכניות משלימות, שחלקן מצוינות וחלקן לא טובות. אין לו את הכוחות ואין לו את היכולת, אני חושבת שפה הבעייתיות. כי הפרטה כמושג בעיני, סליחה, היא לא מושג גס. השאלה מה עושים איתו ואיך עושים איתו.

מרסלו וקסלר: רק הערה אחת. אני כן חושב שהפרטה זו מילה גסה, אני

חושב שחלק מהביטויים ברמה הפדגוגית שיש להפרטה, זה שיש גם תהליך של כאוס מוחלט, חלק מהעניין של קיצוץ הרגליים של הפיקוח, זה חלק מהביטויים של ההפרטה. גם העניין של כל ה-CARE שיש מסביב לסטנדרטיזציה. יש עוד משהו, אנחנו הפכנו את המערכת למערכת שבה כל אחד דואג שהבא בתור, בשרשרת המזון, הוא יהיה אשם. כלומר, כל התפיסה מבוססת על העניין הזה, שפעם אמרו, משרד החינוך הוא מפא"יניקים, אם נשחרר אותם מהר, ונלך לכיוון של יעילות והפרטה וכו', אנחנו נוכל לעשות משהו אחר, להביא כוחות חדשים. בפועל מה שקורה, בגלל הכאוס הקיים, זה שהמשרד מאשים את המפקח, המפקח מאשים את מנהל בית ספר, מנהל בית ספר מאשים את המורה, והמורה מאשימה את הילד. וחלק מהביטויים הקשים לכך זה כל התהליכים של קרימינאליזציה של הילדים שיש בתקופה האחרונה, שהולכת ומקבלת תאוצה. ביטול של חוקים של זכויות הילד, עיר ללא אלימות וכהנה וכהנה. כלומר, התהליכים הפדגוגיים שקורים בפועל, זה שיש כאוס מוחלט ושאין שום צורה של סולידאריות בין האנשים, וכמובן הילדים הם הקורבנות

הראשיים של כל העניין הזה, אני חושב שגם המורות הן הקורבנות של כל הסיפור.

אסף שטיין: אחת מהסוגיות של הפרטה ומסחור, זו כניסה של עסקים לבתי

ספר. יש את הריבוע הכחול שהם היו שקופים, הם היו פתוחים בפני, לחקור ולבקר אותם. ארגונים אחרים לא חקרת, כי הם פשוט לא הסכימו לתת לי את התוכנית. כולל תוכניות בשיתוף משרד החינוך. וזאת הסוגיה בעצם היותר קשה, שאין מידע ואין שקיפות ביחס לכל מה שמתרחש בסוגיה של הפרטה, ביחס לכניסה של עסקים לבתי ספר. יש לכך השלכות מאוד משמעותיות. במשפט אחד הורה יכול להתעורר מחר בבוקר, ולא לדעת איזה עסק ייכנס ללמד את הילדים שלו, ללמד במירכאות את הילדים שלו, או ינסה להיכנס לבית ספר. ואם כבר כשהוא ייכנס, האם היה לו אישור או לא.

קובי עמר: אני רוצה להתייחס לסוגיה שעלתה כאן, על ידי מרסלו, של אובדן

הסולידאריות. אני אומר את זה גם כאזרח וגם כמי שמנחה קבוצה וולונטרית בבית המדרש לצדק חברתי בבית מורשה וגם כמפקח במדינת ישראל. אני חרד מההפרטה, לא מהברכה שהיא מביאה, כפי שציינה מנהלת ביה"ס שדיברה כאן, אלא מאובדן הסולידאריות החברתית, מאובדן היכולת להמשיך לייצר איזשהו אתוס משותף לחברה היושבת בישראל. זה דבר שצריך להדיר שינה מעיננו. אנחנו צריכים לראות איך אנחנו, כחברה, איך אנחנו כמדינה, יכולים וצריכים להיות הרגולטורים, איפה אנחנו צריכים לאחוז ברסן ולבקר את התהליכים. אפשר לעצור את

הרכבת, או להאט אותה, או לנסות להסית אותה מהמסילות, ולתעל אותה למקומות שבהם אנחנו נוכל להפיק ממנה את המרב ואת המיטב, מבלי לאבד את עצמנו לדעת.

חיים אילוז: ממש במשפט, הייתי חוזר לכותרת של הדיון. אני חושב שהדברים

באו לידי ביטוי ושזה נאמר פה גם בין השורות. אין ספק שיוצרים את האי שוויון החברתי כאשר קונים בכסף את אותה השכלה, שלא ניתנת לכולם. ההפרטה יוצרת חברה שהיא אי שוויונית, יוצרת מעמדות ותיצור פה בעתיד, בעיקר לאוכלוסיות החלשות, את אותם תסכולים. תגדיל ותגדיל את אותם פערים. יש עוד כמה שיאים שעוד לא שברנו בנושא הזה, שאני חושב שאולי יש כמה ששואפים, אבל אין ספק שברגע שבבתי ספר ההורים משתתפים בהוצאות לתגבורים, בהוצאות למגמות יותר יוקרתיות, אנחנו ניצור פה חברות שונות לחלוטין, עם מעמדות ונחזור לתקופות מאוד אפלות. אני חושב שהיה אפשר לצפות לכך שמשרד החינוך עצמו ישקיע באותם מקומות שלא מקבלים ולתת שוויון הזדמנויות. אחד הדברים הכי חשובים זה הנושא הזה של מתן ההזדמנות השווה. אני רוצה לתת דוגמא ממש קצרה. כשהייתי בבית שמש, היה לנו בית ספר, בית הספר היחיד בעיר, שנקרא שייבר. זאת אומרת לא הייתה פעם ברירה היית חייב להגיע לבית הספר. באו ברנקו-וייס ביחד עם אינטל ואמרו אנחנו מקימים תיכון מקביל. כולם חשבו שאני אקפוץ, דוקא אמרתי שזה הדבר הטוב ביותר שיכול לקרות. ברגע שתהיה תחרותיות, אין ספק שהיא תביא לשיפור. לכן יש הבדל בין הנושא הזה של הפרטה

לבין תחרותיות, אבל בתנאי אחד. שיהיה שוויון בין הבתי ספר, ולא יהיה מצב שיקום בית ספר אחד וייתן את המקסימום, ואינטל תשקיע בו את כל הכספים שיש לה, ויישאר בית ספר אחד שהוא בקושי מתקיים, וינסו ליצור איזושהי שוויוניות. כי חד וחלק לא תהיה שוויוניות ולכן צריך ליצור את אותו שוויון.

אורית איכילוב: אני רוצה לדבר על משהו שנדמה לי שלא עלה כאן, וזה

הנושא של סלקציה של תלמידים על ידי בתי"ס הייחודיים. המיון נעשה עוד בגן הילדים כדי לאבחן מי מתאים מבחינת כישוריו וכישרונותיו להתקבל לבתי ספר אלו. המיון חסר השחר בגיל כה צעיר משרת את תהליך ההפרטה ומסייע לבתי הספר ליצור לעצמם תדמית אליטיסטית. מיון קיים גם בדרגים הגבוהים יותר של מערכת החינוך. החברה שלנו היא חברה מעמדית והייתה מעמדית. אבל אין ספק שהתהליכים של ההפרטה מערערים סולידריות חברתית, יוצרים תחרות לא בריאה ויריבויות. ההפרטה, כפי שכבר נאמר, איננה עניין טכני. היא מבטאת אתוס חדש, שאיננו מתיישב עם האתוס ההומאניסטי שמעמיד את התלמיד במרכז, שדואג למורה ולקידומו ולתמיכה במורים במשימה המאוד קשה שהם צריכים לבצע. על מערכת החינוך משתלט האתוס העסקי-תאגידי של "השוק" המשנה באופן מהותי את כל רכיביו של התהליך הלימודי והחינוכי בבית הספר ואת מערכת היחסים בין כל חברי קהילת ביה"ס בינם לבין עצמם.

יוסי דהאן:

תודה. אני חושב שהדברים די סוכמו, אבל אחד הדברים שהם חשובים לפחות עבורי, בתחום הפוליטי, זה שכדי לעשות שינוי צריך שתהיה לך איזושהי תמונה של מציאות, שהיא קרובה כמה שיותר לאמת, או לפחות תשתדל להיות כזאת. כדי שנדע במי נילחם, עבור מה נילחם. מהבחינה הזאת, אני חושב הדו"חות ששל מרכז אדוּוה, המחקר שנוגה עשתה, זה לא עוד איזה מסמך אלא הוא מסמך שצריך לשמש איזושהו בסיס ללא מעט פעילויות שמתבססות על המידע הזה, ומנסות לעשות שינוי. בשבוע הבא יש פגישה של גופים שונים, ביניהם מרכז "אדוּוה" אבל גם אחרים, הקליניקות המשפטיות בתל אביב וברמת גן, האגודה לזכויות האזרח, בית ספר קדמה בירושלים, איגוד מנהלי מחלקות חינוך, כאשר אנחנו הולכים להילחם נגד התופעות האלה, כמו חברותא. הרעיון הוא איך למשל למנוע תופעות כאלה, בין היתר, לסתום לקונות משפטיות, שמאפשרות בעצם את כל הבלגן הזה, זה חלק מהעניין. אז זהו. אני רוצה להודות לכם, למשתתפים, שחלקם הגיעו מרחוק מאוד. תודה רבה.

- הישיבה נעולה -